

Пакліканне — расчытваць мінуўшчыну

Распаўсюджана думка, што дакументальных помнікаў у краіне амаль не засталася: архіўныя дакументы, рукапісныя і друкаваныя кнігі былі знішчаны, згублены, вывезены за мяжу. Але, нягледзячы на тое, што страцілі мы шмат, у сховішчах — бібліятэках, архівах, музеях — знаходзяцца яшчэ не засвоенныя багаці. Адна з найважнейшых задач беларускіх культуролагаў, на думку Таццяны Рошчынай, бібліяграфа і заслужанага дзеяча культуры Беларусі, у мінулым загадчыка аддзела рэдкай кнігі Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі, — захаваць і зрабіць даступнымі гэтыя скарбы, увесці іх у навуковы ўжытак. Сёння Таццяна Рошчына распавядае пра тое, як фарміраваўся фонд аддзела рэдкай кнігі бібліятэкі, якія перспектывы ў гэтага кірунку і чаму ён будзе запатрабаваны заўсёды.

Таццяна Рошчына.

Хобі і праца

Уладкавалася ў бібліятэку спачатку ў аддзел беларускай літаратуры, потым перайшла ў аддзел замежнай літаратуры. І толькі пазней пачала працаваць з рэдкай кнігай. Яе камплектаванне — справа вельмі складаная, асабліва калі ўлічыць, колькі кніжных скарбаў загінула альбо вывезена... Загадчыцай прызначылі ў 1983 годзе. Аддзел быў не ў лепшым стане: не хапала людзей і памяшканняў, плюс арганізацыйныя пытанні. Але так атрымалася, што самым цікавым напрамкам дзейнасці для мяне стала камплектаванне. Калі кажучы, што найлепшая праца — гэта хобі, за якое плацяць, то гэта пра мяне: з часоў маладосці маё хобі і ёсць праца з кнігай. То-бок кнігі былі найважлівым захапленнем з вытокаў маленства: бацька працаваў дырэктарам гістарычнага архіва ў Мінску, і кніг у доме заўжды было шмат. Праўда, не думала, што буду імі займацца прафесійна: працавала з бібліяграфіяй, а потым давалося ўнікнуць у праблемы камплектавання — гэта і стала самым цікавым. Расшуквалі рэдкія выданні... Спачатку здавалася, быццам нічога знайсці немагчыма. Нават бывала, што выяўлялі нечаканае ва ўласных фондах: гэта былі выключныя рэчы, у тым ліку айчыныя выданні XVIII стагоддзя на польскай мове, на латыні, кірылічныя... Яны былі заінвентарызаваныя, у некаторых выпадках нават часткова апісаныя, але пра іх ніхто не ведаў. Бо каб паўнаўважна апісаць такую кнігу, трэба ведаць адмысловыя правілы, кірыліцу і замежныя мовы, не кажучы пра родную. Акрамя таго, неабходна ведаць і саму кнігу...

Адкуль?..

Крыніца камплектавання ў нас шмат. Напрыклад, пры ліквідаванні спецфонду ў аддзел былі адбраны ўнікальныя беларускія выданні 20—30-х гг. XX ст. — творы Францішка Аляхновіча, Вацлава Ластоўскага, Максіма Гарэцкага і іншых. Калісьці ў наш спецфонд трапіла і калекцыя рускай эмігранцкай літаратуры з адметнымі аўтаграфамі. Сярод самых каштоўных — два Марыны Цвятаевай, аўтаграфы Ірыны Адоўцавай, Георгія Іванава і шмат іншых. Усё з трафейных фондаў. Справа ў тым, што пасля вайны ў нашай бібліятэцы з двух мільёнаў засталася толькі 321 тысяча тамоў, астатняе — вывезена. Пасля вайны частку знайшлі ў Германіі, нешта адшукалася ў Польшчы, Чэхаславакіі, Ка-

Фота Андрэя Шчукіна.

З рарытэтаў бібліятэкі.

лінінградзе. Агульна вярнулася каля мільёна, астатнія зніклі, перайшлі ў іншыя фонды альбо не выяўлены ці загінулі... Ёсць кнігі з нашым даваенным штампам, дзе пазначана: гэтую кнігу знайшоў афіцэр альбо салдат (прозвішча і горад) і вяртае яе дадому... Вярталі кнігі і іншыя людзі... У якасці рэпарацыі да нас трапілі выданні, якія былі вывезены ў Германію з іншых акупаваных краін.

Заўсёдная практыка: запрашалі нас і ў букіністычныя крамы, дзе мы набывалі кнігі, перш чым іх выстаўлялі на агульную вітрыну. Так здабылі першае ўкраінскае выданне «Апостала» Івана Фёдарова 1574 года. Яно было дэфектным, але, нягледзячы на гэта, цяпер — прадмет гонару кніжніцы.

З букіністычных знаходак трапіліся прыжыццёвыя выданні Адама Міцкевіча, казкі Пушкіна ў ілюстрацыях Івана Білібіна, рукапісныя кнігі.

Набывалі мы і стараабрадніцкія калекцыі — там знаходзілі шыкоўныя рукапісы XVII—XIX стагоддзяў, у тым ліку рукапісы з крукавымі нотамі певаў — потым з нашага фонду іх бралі расчытваць спецыялісты з Акадэміі музыкі. Адна з музычных знаходак трапіла ў бібліятэку зусім нечаканым спосабам. У 1997 г., падчас работы ў складзе прэзідэнцкай камісіі ў касцёле Божага Цела ў Нясвіжы, я звярнула ўвагу на вялікую колькасць нот, рукапісных і друкаваных, для аргана і хору. Рукапісныя ноты па рашэнні камісіі былі перададзены ў Нацыянальную бібліятэку Беларусі. Запрасілі спецыялістаў, якія займаліся гісторыяй беларускай музыкі. Яны высветлілі, што гэта аказаўся архіў арганіста сабора Божага Цела Эдварда Гірдо. У наяўнасці былі надзвычай цікавыя музычныя формы, якія раней у Беларусі не выкарыстоўваліся. Дзяўчаты расшукалі яго фотаздымкі і магілу ў Нясвіжы, а ў часопісе «Мастацтва» апублікавалі вялікі артыкул. Частку гэтых нот выкарыстала «Беларуская капэла» Віктара Скоробагатава — выконвалі музычныя творы Э. Гірдо.

Былі знаходкі і ў іншых бібліятэках. Калі пасля вайны вярталі страчаныя фонды, часам трапляліся незвычайныя рэчы.

Чытачы самі нам падказвалі, маўляў, у гэтай бібліятэцы ёсць адно, у іншай — другое... У Прэзідэнцкай (на той час — урадавай), напрыклад, былі кнігі кірылічнага друку, літаратура не па профілі бібліятэкі — яе пагадзіліся перадаць нам... Тое ж і ў абласной магілёўскай бібліятэцы: палеатыпы (выданні першай паловы XVI стагоддзя) і іншыя старадрукі на замежных мовах былі ім не патрэбны — адсутнічалі спецыялісты, як бібліятэкары, так і чытачы, якія маглі б працаваць з імі. Прывезлі адтуль шмат найкаштоўнейшых кніг...

З Гомельскай абласной кніжніцы да нас трапілі арабскія рукапісы з бібліятэкі Паскевіча. Найстаражытнейшым аказаўся рукапіс XIV стагоддзя.

Бывала, што людзі самі прыносілі бяспечныя кнігі. Адзін жыхар Віцебскай вобласці прынёс кнігі з калекцыі стараабрадцаў (яго родныя былі стараабрадцамі). Сярод выданых аказалася Евангелле Пятра Мсціслаўца 1575 года — выключна рэдкае, якое ў нас

адсутнічала. Спонсары набылі нам спадчыну Казіміра Семяновіча.

Трапляліся выключныя тамы з абменных фондаў найбуйнейшых бібліятэк былога Саюза. Сярод кніг, атрыманых з Масквы быў канвалют з некалькіх алігатаў з дароўным надпісам Аляксандра Ельскага. Кнігі былі падараваны Элізе Ажэшцы. На іх захаваўся пячатка яе бібліятэкі. З тагачаснага Ленінграда перадалі і альбом гравюр Напалеона Орды ў добрым пераплёце.

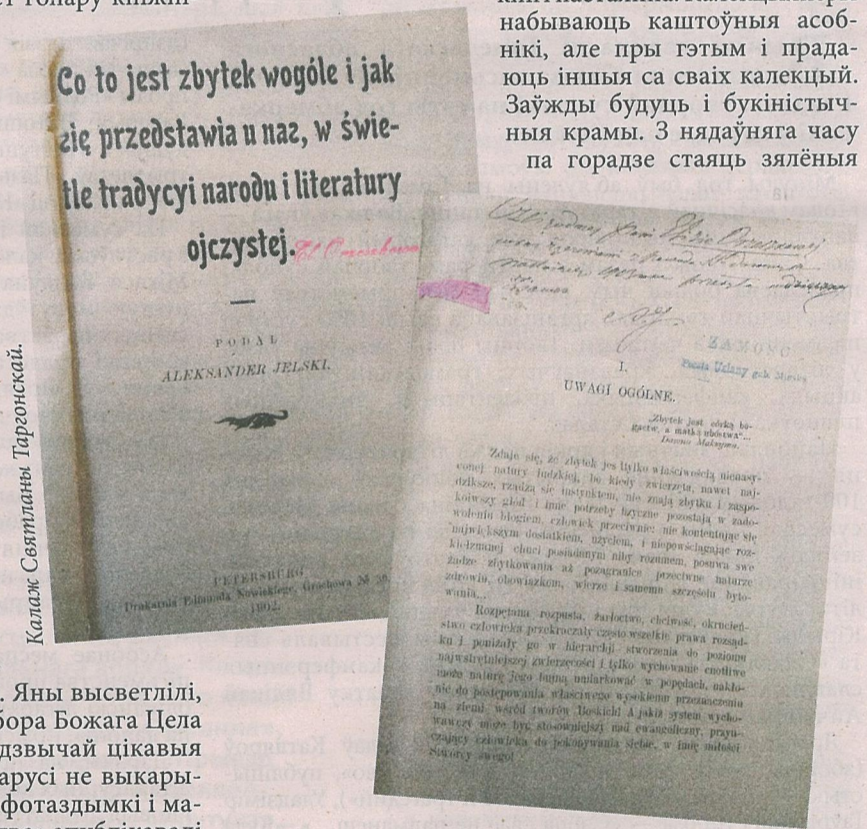
Ладзіліся археаграфічныя экспедыцыі, акрамя таго, былі і каштоўныя падарункі. Так, удава Валянціна Таўлая перадала рукапісы Якуба Коласа.

Кнігазнаўца Мікалай Батвіннік пакінуў нам свой архіў — кнігазнаўчую частку, матэрыялы па архітэктурных помніках (займаўся падрыхтоўкай Збору помнікаў архітэктуры і культуры Беларусі) па халатнасці.

Варта дадаць, што грошы, на якія набывалі многія вельмі цікавыя кнігі, выдаткоўваліся з Фонду Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь па падтрымцы культуры і мастацтва.

Перспектывы

Пошукі рукапісаў старадрукаваных і рэдкіх выданых будучы агульнымі заўсёды. Людзі прыносяць кнігі пастаянна. Калекцыянеры набываюць каштоўныя асобнікі, але пры гэтым і прадаюць іншыя са сваіх калекцый. Заўжды будучы і букіністычныя крамы. З нядаўняга часу па горадзе стаяць зялёныя

Калаж Святланы Таргонскай.

З аддзела рэдкай кнігі НББ.

скрыні для макулатуры. Супрацоўнікі гэтых фірм перабіраюць кнігі і вартыя перадаюць бібліятэкам. Калісьці знайшлі кнігу з Будслаўскага касцёла XVIII стагоддзя, якую аддалі нам.

Сыдзе шмат прафесій, але прафесія бібліятэкара рэдкай кнігі застаецца... Тое, што ёсць у фондах рэдкай кнігі, алічбоўваецца. Нацыянальныя каштоўнасці павінны захоўвацца заўсёды.

Цяпер актыўна ідзе апрацоўка фондаў, каб кожны мог карыстацца электронным каталогам, робіцца рэестр кніжных помнікаў. Чытачы заўсёды працуюць з рукапісамі, дзе нярэдка знаходзяць тэксты невядомых спісаў вядомых дакументаў...

Адкрывальнікі

Каб даследаваць амаль нескранутыя пласты гістарычнай спадчыны, патрэбны даследчыкі, якія могуць працаваць з кірыліцай, старадрукамі на замежных мовах, расчытаць старыя польскія і лацінскія тэксты. Мы падтрымліваем сувязі са сталымі вучонымі, да нас ідуць і маладыя даследчыкі.

Праца гэтая карпатлівая, але спецыялісты з'яўляюцца. Прыходзяць тыя, хто вельмі гэтым цікавіцца: так, у архівах заўсёды паўночкія чытальныя залы. Гэта асаблівае пакліканне...

Яна БУДОВІЧ